

REMISSVAR

2024-06-18

Dnr: BO 2024–0099

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L5@regeringskansliet.se

Betänkandet En effektivare kontaktförbudslagstiftning – ett utökat skydd för utsatta personer (SOU 2024:13)

(dnr Ju2024/00351)

Inledning och avgränsning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som sedan den 1 januari 2020 är lag i Sverige.

Barnombudsmannen avgränsar sitt yttrande till övergripande synpunkter samt synpunkter på vissa förslag som bedöms vara särskilt relevanta utifrån ett barnrättsperspektiv.

Övergripande synpunkter

Att överväganden och förslag innehåller tydliga kopplingar till barnkonventionen och dess artiklar är en viktig del av genomförandet av barnkonventionen.¹ FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén) har också, genom sina senaste rekommendationer till Sverige, bland annat uppmanat staten att säkerställa att barnkonsekvensanalyser är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning och att principen om barnets bästa konsekvent tillämpas i lagstiftningsrelaterade förfaranden. Barnrättskommittén har vidare uppmanat Sverige att tillhandahålla barnvänliga sätt att låta barn delta i arbetet med ny lagstiftning som har betydelse för möjligheterna att uppfylla åtagandet om barns rättigheter.² Barnombudsmannen vill påminna om att barns delaktighet i processer och beslut som rör dem många gånger är en förutsättning för att kunna bedöma vad som är bäst för barnet.³

Det framgår inte att utredningen har involverat barn i sitt arbete eller inhämtat uppgifter om barns åsikter i de frågor som behandlas. Barns åsikter och erfarenheter hade kunnat utgöra ett värdefullt underlag exempelvis vid bedömningen av förslagets konsekvenser för barn och hur eventuella negativa följder av förslagen kan undvikas eller kompenseras för.

Barnombudsmannen noterar att utredningen framhåller barns rätt till skydd mot alla former av våld (artikel 19 i barnkonventionen) och även lyfter fram barns rätt till delaktighet (artikel 12 i barnkonventionen) i förhållande till vissa förslag, vilket är positivt.

¹ Prop. 2017/18:186 s. 92-95

² CRC/C/SWE/CO/6-7 p. 6(b) och 18(a)

³ Jfr artiklarna 3 och 12 i barnkonventionen

Barnombudsmannens synpunkter på vissa förslag och bedömningar

Barnombudsmannen välkomnar att förslagen syftar till att förebygga och ge skydd åt framför allt barn och kvinnor som är utsatta för våld och andra kränkningar i nära relationer. Barnombudsmannen ser positivt på att kontaktförbudens brottspreventiva funktion ska förstärkas och att förbuden ska kunna utgöra ett reellt skydd för dem som är utsatta eller riskerar att drabbas. Barnombudsmannen kommenterar i det följande vissa frågor särskilt.

Inte obligatoriskt med elektronisk övervakning vid allvarigare brott i nära relationer, avsnitt 8.4.4

Barnombudsmannen har förståelse för att det måste finnas utrymme att ta hänsyn till omständigheter i det enskilda fallet och att det också vid kontaktförbud som meddelats på grund av allvarigare brott i nära relationer kan finnas situationer där elektronisk övervakning inte är lämplig eller motiverad, och att det medför att elektronisk övervakning inte bör vara obligatorisk.

I sammanhanget kan noteras att utredningen bedömer att möjligheterna att besluta om kontaktförbud med villkor om elektronisk övervakning när förbudspersonen tidigare dömts för allvarliga brott mot skyddspersonen kommer att vara tillräckliga ändå. Särskilt framhålls att det gäller en stark presumtion för elektronisk övervakning vid särskilt utvidgade kontaktförbud och vid utvidgade kontaktförbud när förbudspersonen tidigare överträtt ett kontaktförbud, samt att även när det gäller ett utvidgat kontaktförbud som meddelats som en förstahandsåtgärd kan en tidigare dom som omfattar allvarlig brottslighet mot skyddspersonen många gånger innebära att elektronisk övervakning framstår som proportionerligt. Barnombudsmannen konstaterar samtidigt att den särskilda presumptionsregel för kontaktförbud som utredningen föreslår vid en fällande dom för bland annat brott i nära relationer enbart omfattar ordinära kontaktförbud, vilka inte kan kombineras med elektronisk övervakning. Barnombudsmannen vill därför understryka vikten av att det alltid, trots presumptionsregelns avgränsning, måste göras en noggrann bedömning av om det i det enskilda fallet finns behov av ett mer långtgående skydd och att det inte slentrianmässigt får meddelas beslut enbart om ett ordinärt kontaktförbud. Detta är viktigt utifrån nödvändigheten av att säkerställa ett skydd på rätt nivå, och eftersom det är först vid ett utvidgat förbud som den möjlighet att besluta om elektronisk övervakning som utredningen hänvisar till faktiskt finns. Detta bör framgå av författningskommentaren till bestämmelsen med en presumtion för kontaktförbud i vissa fall.

Rätten till offentligt biträde för unga förbudspersoner ska utökas, avsnitt 8.5.6

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget.

Barn inom rättsväsendet är ofta i en mycket utsatt situation. Oavsett orsaken till processen så har barnet rättigheter som ska uppfyllas enligt barnkonventionen. Barnombudsmannen anser att barnrättsperspektivet i utredningar och rättsprocesser behöver stärkas och ser därför positivt på att rätten för barn till ett offentligt biträde utökas. Ett kontaktförbud kan få långtgående konsekvenser för förbudspersonen, och unga personer har ofta sämre förutsättningar att ta tillvara sina intressen. Det kan handla om att bemöta de omständigheter som läggs en till last eller att begära rättens prövning av ett meddelat förbud och föra talan om detta i domstol. Ett offentligt biträde kan bidra till att barnet i ett ärende om kontaktförbud har möjlighet att tillvara sin rätt.

En möjlighet att förordna en särskild företrädare för barn i ärenden om kontaktförbud, avsnitt 8.5.7

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget.

Som nämns ovan anser Barnombudsmannen att barnrättsperspektivet i utredningar och rättsprocesser behöver stärkas. Att ansökningar om kontaktförbud avslås i högre grad om skyddspersonen är ett barn indikerar att det är svårare för barn att få skydd, och att vårdnadshavare motsätter sig att barnets hörs eller ett kontaktförbud utfärdas – särskilt när vårdnadshavaren är den person barnet behöver skydd mot – är inte acceptabelt. En särskild företrädare som har till uppgift att bevaka barnets intressen och stödja barnet under utredningen kan bidra till att barnets rättigheter säkerställs i ärenden om kontaktförbud. Förslaget är viktigt för att uppfylla såväl barnets rätt att komma till tals (artikel 12 i barnkonventionen) som barnets rätt till skydd mot alla former av våld (artikel 19 i barnkonventionen).

Barnfridsbrott, avsnitt 9.6.3

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att straffskalan för grovt barnfridsbrott skärps.

Barnombudsmannen vill när det gäller utredningens bedömning att straffskalan för barnfridsbrott av normalgraden inte bör ändras framhålla följande. Att bevittna att en närstående utsätts för våld och andra kränkningar kan få allvarliga konsekvenser för ett barn och ibland till och med vara mer skadligt för barnet än om barnet själv utsätts för våld. Ovissheten rörande en närståendes trygghet och oron för att denna ska utsättas på nytt kan drabba ett barn mycket hårt. Även en misshandel som inte orsakat några allvarliga skador hos den som direkt utsätts för våldet kan sålunda leda till stort lidande och långvariga problem hos ett barn. Domstolarna måste således alltid se till det enskilda fallet, med de försvårande omständigheter som kan föreligga inom själva barnfridsbrottet, och inte slentrianmässigt bestämma straffvärdet enbart i relation till grundbrottets straffvärde. Det är angeläget att en bedömning om att inte höja minimistraffet för barnfridsbrott inte uppfattas som att straffvärdet för detta brott inte kan vara högre än straffvärdet för grundbrottet.

Barnombudsmannen vill i sammanhanget även understryka vikten av att misstänkta barnfridsbrott utreds fristående och skyndsamt, och att förfarandet inte blir helt avhängigt utredningen av det grundbrottet. Det är angeläget att barn alltid får möjlighet att komma till tals i ett ärende rörande barnfridsbrott, och detta oavsett hur brottsmisstanken har uppkommit. Barnets berättelse kan – förutom att tillgodose ett behov av att bli lyssnad på och att visa på behovet av hjälp – leda till att viktig information i ärendet kommer fram och att även utredningen av grundbrottet kan komma vidare. Det måste dessutom säkerställas att alla barn har tillgång till stöd, även om våldet varit riktat mot någon annan än barnet självt.

Grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, avsnitt 9.7.3

Barnombudsmannen instämmer i bedömningen att straffskalan för fridskränkingsbrotten inte bör ändras.

Införandet av straffbestämmelserna om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning syftade till att ytterligare markera allvaret i brottsliga gärningar som riktar sig mot personer i nära relationer, däribland barn, och som präglas av att de sammantaget är avsedda att systematiskt kränka den utsatta

personen. Många gånger handlar det om gärningar som i annat fall, sedda var för sig, skulle ha ansetts vara av relativt lindrigt slag. Genom en strängare straffskala än vad som gäller för de enskilda brotten åstadkoms en generell höjning av straffvärdet.

Enligt Barnombudsmannen finns det emellertid inte något som talar för att synen på grövre brott, som exempelvis våldtäkt och grov misshandel, skulle bli strängare om de genom en höjning av maximistraffet för fridskränkingsbrotten skulle komma att ses som en del av dessa brott. Tvärtom finns det en risk att effekten i praktiken blir att det samlade straffvärdet i stället bedöms som lägre än med dagens reglering, om domstolen inte längre ska döma särskilt för de grövre brotten. Som utredningen framhåller skulle en sådan ordning dessutom göra det svårare att utläsa ur belastningsregistret vilka brott en person har dömts för, vilket Barnombudsmannen anser vore olyckligt. Inte heller går det att bortse från risken att åklagaren i förhållande till ett brott som inte tagits upp i samband med ett åtal för fridskränkingsbrott skulle vara förhindrad att återkomma med åtal avseende detta brott, till skillnad från vad som nu gäller när domstolen ska döma särskilt för brottet. Barnombudsmannen delar sålunda uppfattningen att det saknas övertygande skäl som talar för att höja maximistraffet för fridskränkingsbrotten.

Brottskatalogen för hedersförtryck och fridskränkingsbrotten, avsnitt 10.5

Barnombudsmannen tillstyrker förslagen.

Barnombudsmannen välkomnar ett tydliggörande av straffansvaret i förhållande till de osjälvständiga brottsformerna.

Konsekvenser

Barnombudsmannen instämmer i att förslagen kan leda till att barn får ett bättre skydd mot att drabbas av våld och annan brottslighet. Detta är mycket positivt ur ett barnrättsperspektiv, och innebär ett steg i rätt riktning när det gäller att uppfylla statens åtagande att agera och ge relevant skydd när ett barn utsätts för våld av olika slag samt att utveckla metoder och arbetssätt för att förebygga att barn utsätts för våld (artikel 19 i barnkonventionen).

Barn kan emellertid påverkas av förslagen också i egenskap av förbudspersoner. Trots att förslagen inte riktar sig specifikt mot barn kommer regleringen i praktiken att gälla även för barn från och med 15 års ålder. Barnombudsmannen vill framhålla att det i fråga om barn som förbudspersoner många gånger måste krävas starkare skäl för att ett kontaktförbud ska anses proportionerligt. Det gäller i än högre utsträckning i fråga om utvidgade och särskilt utvidgade kontaktförbud, och särskilt om det är fråga om att förena förbudet med elektronisk övervakning. En sådan åtgärd är mycket ingripande, i synnerhet om den skulle användas utan att barnet har begått brott. Detta bör utvecklas i författningskommentaren.

Föredragande i ärendet har varit juristen Magdalena Wikstrand Danelius. I den slutliga handläggningen har även avdelningschefen Erik Henriksson och chefsjuristen Tove Björnheden deltagit.

Juno Blom

Barnombudsman